

DEBATT OCH REFLEXER

DEN KONSERVATIVA STÅNDPUNKTEN

Av bergsingenjör KARL BJÖRZÉN

Fil. stud. Claes G. Ryns debattartikel, "Den konservativa ståndpunkten", i Sv.T. nr 8 har väckt betydande uppmärksamhet. Bergsingenjör Karl Björzén, Norberg, bemöter i denna artikel åtskilliga av Ryns synpunkter och anser överhuvudtaget, att Ryns uppfattning av konservatismen är föga representativ. Sv.T. låter debatten gå vidare.

Fil. stud. Claes G. Ryn utvecklar i en debattartikel (Sv.T. 8/66) vad han uppfattar som det väsentligaste i den konservativa ståndpunkten. Han utgår därvid från vad han kallar "en intressant iakttagelse beträffande den förment konservativa opinionen i vårt land: Många gör anspråk på benämningen konservativ, men allt färre visar sig vilja försvara de tankar, som traditionellt utgjort konservatismens kärna. Bakom ordet döljer sig ej sällan en förkunnelse i upplösning. Den håller på att slita sina etiska förankringar och är ett offer för djupnande inre motsägelser. Vad vi möter är en intellektuellt paralyserad konservatism. Den tror sig vara rustad att dämna upp den framvältrande ideologiska tidvattnen, men i själva verket rider den redan på vågkammen". Med anledning av dessa "iakttagelser"

vill Ryn påminna om några av konservatismens bärande tankar för att stimulera till intern konservativ debatt och "ange utgångspunkter för en kritisk granskning av den i Sverige förhärskande radikala tendensen". I detta syfte har han formulerat ett antal satser, till vilka han fogat kommentarer.

Menar Ryn allvar med sin tolkning av konservatismen, eller har han medvetet skapat en karikatyr för att väcka debatt? Det torde förvisso vara möjligt att ur en snart tvåhundraårig debatt i skilda länder plocka förment konservativa åsikter och värderingar, som sammanställda ger ännu mindre rättvisa åt konservatismen än Ryns beskrivning, men det borde även vara möjligt att ge en någorlunda korrekt sammanfattning. Att Ryn inte lyckats härmed kanske delvis beror på hans utgångspunkt. Vad är det för ideologisk tidvattnen han med bestörtning ser konservatismen rida på? Man kan undra, vem som är intellektuellt paralyserad.

Av Ryns satser skall jag inte uppehålla mig vid den första, som säger: "Det är människans mål att söka utforska och efterleva en högre vilja. Det är i ett bejakande av denna som hon finner sann värdighet". Även om en annan formulering kunde ge satsen mera generell giltighet, ger den en acceptabel beskrivning av konservatismens djupa förankring i en etisk norm,

som människan har att söka i moraliska traditioner och i sitt eget inre. Denna etiska förankring har av historiska skäl stark anknytning till den kristna religionen men är, som Ryn påpekar, ej principiellt beroende av kristen tro.

Med den andra satsen har Ryn byggt in en högst osäker grundsten i sin tankebyggnad: "Människan föds ofullkomlig och förblir ofullkomlig. Hon kan av detta skäl aldrig hoppas skapa något gudsrrike på jorden. Det enda hon kan sträva efter är att begränsa de negativa verkningarna av sin ofullkomlighet".

Satsens första mening är förvisso en sann ingrediens i konservatismens idésystem. Det andra påståendet är en följd av det första, under förutsättning att man med "gudsrrike" avser ett utopiskt tillstånd. Men det tredje påståendet, i satsens tredje mening, följer ej av de föregående och innebär enligt min uppfattning ingen rättvisande bild av konservatismens syn på människan och hennes samhälle. Om en så negativ och pessimistisk människosyn varit dominerande inom konservatismen hade denna knappast kunnat bli en av de stora idéströmningarna i västerlandets kulturhistoria och ideologisk grundval för politiska grupperingar, som under århundraden lett flera nationer till markanta framsteg, utan sannolikt skulle en sådan syn på människan och hennes möjligheter ha förvisat konservatismen till en historiens mörka vrå som en trångsynt moralpredikan.

Förnuftets betydelse

Nej, konservatismen är betydligt mer positiv och optimistisk än så. Den är medveten om människans brister men även om hennes för-

tjänster och ser människans natur som i grunden god. Hennes handlingar styrs ofta av lidelser snarare än av förnuft, men det behövs inte vara så. Hon har möjligheter att tygla sina lidelser och använda sitt förnuft, och med den rätta viljan härtill och lämpligt stöd kan hon förkovra sig och medverka till mänsklighetens och samhällets bättring.

Den tredje satsen säger i många ord, att människan bör tygla sina drifter och impulser. Ryn säger, att konservatismen inte förfaller till någon nattsvart pessimism. Hans sätt att uttrycka ovanstående mening är kanske inte nattsvart men enligt min uppfattning alltför pessimistiskt. Finns det överhuvud någon anledning att anlägga en pessimistisk ton? Varför inte i stället understryka det ur konservativ synpunkt betydelsefulla momentet, nämligen att människan *bör* göra si men icke så. Hon har med andra ord en plikt mot sig själv och mänskligheten att söka utnyttja de möjligheter till förbättring av sin natur och sitt samhälle, som hon dessbättre äger. Det ligger ett klart optimistiskt drag i detta konservatismens pliktbegrepp, eftersom människan genom att anamma det och söka göra sin plikt samtidigt förbättrar sina möjligheter att sträva efter sin och samhällets förbättring och nå sina mål.

"Den kyliga rationalismen är ett uttryck för människans aldrig avlägsna hybris och bär inom sig fröet till hennes degradering. Allt meningsfullt intellektuellt arbete är öppet för det som ligger bortom det logiskt och naturalistiskt omedelbara. Det erkänner intuitionen och präglas av ödmjukhet."

Denna Ryns fjärde sats skall väl vara ett resultat av meningsfullt

intellektuellt arbete, men jag tror inte man kan säga, att den helt präglas av ödmjukhet. Visst tar konservatismen avstånd från överdriven rationalism, men i allmänhet på ett mera ödmjukt sätt än Ryn, som nästan ger läsaren det intrycket, att konservatismen skulle ta avstånd från förnuftet. Är det inte så, att konservatismen påpekar människans komplicerade natur, som gör att människan styrs inte bara av förnuftet utan i hög grad av viljeliv, känsloliv och vanor, och rent förnuftsmässigt drar den slutsatsen, att enbart abstrakt spekulation ej kan leda till allsidig kunskap om den mänskliga naturen och därför ej är tillfyllest för att människan skall kunna förstå sin egen natur och situation och på grundval av sådan förståelse kunna förbättra sin natur och sitt samhälle.

Allmän samhällssyn

I detta sammanhang vill jag efterlysa något, som är av stor betydelse för förståelsen av den konservativa ståndpunkten men inte framträder genom någon av Ryns satser, nämligen konservatismens syn på människan som samhälls- varelse och dess allmänna syn på samhället. Kanske Ryn undvikit att beröra dessa frågor (han särbehandlar dock frågan om klass-samhället) därför att han sökt ge idéhistoriska men ej partipolitiska associationer. Jag finner det dock omöjligt att föra en debatt om konservatismen utan politiska associationer bl. a. därför, att ett betydande antal av konservatismens främsta teoretiker varit politiskt verksamma. Det är också enligt min uppfattning omöjligt att förstå konservatismen utan att vid sidan om dess människosyn ha en

bild av dess samhällssyn. Samhället eller staten kan enligt denna syn närmast karakteriseras som en social eller moralisk organism, som är så komplicerad, att ingen människa kan helt överblicka dess natur eller de krafter, som lett till dess uppkomst eller leder till dess utveckling.

Konservatismens människo- och samhällssyn jämte förnuftsmässiga resonemang torde kunna sägas vara grunden för dess rekommendation till människan att söka "stöd i traditionen, i århundradenas samlade visdom, i alla de oräkneliga fingervisningar, som det historiskt nedärvda erbjuder." Om "den mänskliga naturen i all sin svaghet ropar efter stöd i ansträngningarna att utforska och närma sig den högre viljan", som Ryn uttrycker det, kan det kanske påstås vara en ingrediens i konservatismens människosyn, men den kan knappast vara avgörande för framhävandet av tradition och historisk kontinuitet som stöd och ledning i människans strävanden.

I sin skildring av motsättningen mellan konservativa och radikaler ger Ryn en märklig tolkning av konservatismens användning av ordet fördom och förklarar, att detta ord i den konservativa vokabulären i allmänhet betecknar något respektabelt men i den radikala närmast blir ett skällsord. Ryn söker förklara detta och argumentera för den konservativa attityden genom påståenden, som innebär att allandrahåndskunskap är fördomar och allt utnyttjande av andras erfarenheter förutfattade meningar. Om några teoretiker använder orden på detta sätt, torde de få finna sig i att vara särlingar. Den innebörden i begreppen torde ej vara accepterad i normalt konservativt språk-

bruk, ej heller uppfattningen att en fördom i och för sig är något respektabelt. En konservativ kan basera en uppfattning eller ett handlande på en norm, som en radikal kanske kallar en fördom och som med visst fog kan sägas objektivt sett vara en fördom. Den konservatives uppfattning av denna fördom som något respektabelt grundar sig då på dess egenskap av en av honom accepterad norm.

Disraeli och fördomsfriheten

Den fördomsfria människan är inget annat än den okunniga människan, säger Ryn. Han tycks mena, att ju mera fördomsfri en människa är, desto okunnigare är hon. Hur märkligt är det då inte, att en av den engelska konservatismens främste teoretiker, Disraeli, förkunnade att i den nya sociala situation, som industrialiseringen skapat, det framför allt gällde att föra en fördomsfri socialpolitik med hela folkets välfärd som mål.

Ryns sjätte sats innehåller ett citat av Burke och handlar om vårt ansvar gentemot både föregående och kommande generationer. Den lämnas av Ryn utan kommentarer. För att ge full rättvisa åt Burkes och konservatismens uppfattning om våra förpliktelser kunde författaren lämpligen ha påpekat, att förvaltningen av vårt arv inte får vara passiv utan bör vara en strävan till förbättring.

”Den utslagsgivande kampen mellan gott och ont försiggår inte i samhället utan i de enskilda individernas inre. Det är därför omöjligt att medelst sociala manipulationer bygga ett gott samhälle...”

Utformningen av denna Ryns sjunde sats tyder på en viss snedbelastning i uppfattningen om konservatismens grundsyn, en koncent-

ration till synen på människan som individuell skapelse och ett visst undertryckande av synen på människan som samhällsvarelse. Konservatismen har alltid haft klart för sig samhällsförhållandenas betydelse även för människans utveckling som individ (ett av skälen till att försöka förhindra radikala omstörtningar). Ryns uttryckssätt ger nästan intrycket, att konservatismen enligt hans uppfattning anser ”sociala manipulationer” överflödiga eller skadliga. Det bör naturligtvis poängteras, att konservatismen är medveten om samhällets ständiga förändringar, vilka gör ”sociala manipulationer” nödvändiga. Den stora frågan är inte, för att använda Disraelis ord, ”om man skall motsätta sig ofrånkomliga förändringar, utan om förändringarna skall genomföras under hänsynstagande till folkets seder, lagar och traditioner, eller till abstrakta principer och godtyckliga, allmänna doktriner.”

Det är en korrekt beskrivning av konservativa idéer, när Ryn skriver, att den utslagsgivande kampen mellan gott och ont försiggår inte i samhället utan i de enskilda individernas inre. Men fortsättningen skulle bli mera rättvisande och upplysande, om den angivit den konservativa uppfattningen, att det med anledning härav är angeläget, att vid genomförandet av erforderliga sociala manipulationer söka tillse, att dessa utformas så, att de stöder och ej verkar undergrävande på individens möjligheter att utvecklas i positiv riktning.

Samhällsengagemang positivt

Uttrycket: ”Överflytta uppmärksamheten från självreform till samhällsreform och korruptionsprocessen tar sin början” kunde gott ha

utelämnats. Det är en självklar uppgift för konservatismen att bevaka utvecklingen och bekämpa korruption, men redan Burke vände sig emot uppfattningen, att samhälleliga åtgärder ensidigt verkar korruptionsfrämjande. Han visste av egen erfarenhet att samhälleligt engagemang och intresse ofta påverkar individen i positiv riktning, stärker hennes pliktkänsla och ökar hennes kunskap om människans natur och villkor.

Ryns åttonde och sista sats, som handlar om klassamhället, är det svårt att på några få rader hyfsa till en rättvisande bild. Härtill bidrar bl. a. att den konservativa synen på dithörande frågor förutom på vissa grundidéer bygger på uppfattningar om samhällsförhållanden, som under det senaste århundradet genomgått stora förändringar. Ryns allmänt pessimistiska och relativt negativa attityder ger emellertid även åt denna sats ett något missvisande tonfall. Han säger, att "varje civiliserat samhälle kräver någon form av klasser" och får det att låta nästan som om konservatismen skulle se klassmotsättningar som något enbart gott och önskvärt. Vad konservatismen säger, är att historien ej känner något civiliserat samhälle utan klasser, vilket ger anledning förmoda, att det klasslösa samhället är en utopi, vidare att det är oförnuftigt och farligt att med en abstrakt utopi som mål och motivering genomföra radikala omstörtningar eller förändringar, vars verkningar man ej kan överblicka. Att konservatismen i samhällets komplicerade klasstruktur ser ett dynamiskt kraftfält, som i hög grad kan stimulera kulturella framsteg, innebär ingalunda, att klassmotsättningar i den mening, som allmänt

inläggs i detta begrepp, betraktas som något önskvärt eller positivt. Tvärtom förutsätter resonemanget om det dynamiska kraftfältet en begränsning av klassmotsättningar, så att en hög grad av enighet kring gemensamma värderingar och intressen kan uppnås, varvid positiva effekter kan vinnas av att individens och grupperns olika erfarenheter och reaktioner vid konfrontation kan stimulera kulturella framsteg.

Ryn har enligt min uppfattning även i detta avsnitt misslyckats, om det varit hans avsikt att söka ge en klar bild av den konservativa ståndpunkten. Kan det möjligen bero på alltför stort inflytande från fransk konservatism, som genom påverkan av å ena sidan katolicismen, å andra sidan revolutioner och nationella olyckor fått en utformning, som gör den internationellt sett föga representativ och starkt har begränsat dess betydelse för svenskt konservativt tänkande?

Ryn ej representativ

Att Ryns framställning inte är representativ framgår ganska tydligt av hans schablonbehandling av jämlikhetsfrågan: "Den konservative har förstått, att jämlikhetsidén är en abstraktion utan möjligheter till förverkligande." Det förefaller vara Ryns uppfattning, att de konservativa vill vifta bort allt resonemang om jämlikhet. Men även de konservativa i Frankrike efter den stora revolutionen arbetade under parollen frihet, jämlikhet och broderskap. De såg ingenting negativt i dessa ideal, men de försökte analysera deras innebörd för att undanröja missförstånd och falska förhoppningar. En sådan analys var verkligen på sin plats och är

det än i dag, i synnerhet beträffande jämlikhetsidén, som ingalunda är klar och entydig. Alf Ross säger, "att antingen är jämlikhetskravet (som formellt) tämligen intetsägande, eller också är det (som materiellt) lika varierande som människors värderingar och ideal och endast ett härlett uttryck för dessa." Detta är inget speciellt konservativt synsätt, men det illustrerar hur nödvändigt det är och varit även för konservativa tänkare att behandla jämlikhetsidén ur olika aspekter och skilja på jämlikhet i t. ex. politiskt, ekonomiskt, socialt och kulturellt avseende.

Det kan vara av intresse att jämföra Ryns beskrivning med Edmund Burkes uppfattning att jämlikhet kan tillskrivas människorna i deras innersta natur som mänskliga, rationella och moraliska skapelser av Gud, men att utöver detta och utöver jämlikhet inför lagen ingen jämlikhet finns bland människor, exempelvis ifråga om begåvning, förtjänst eller dygd.

Konservatismen har i själva verket inte som Ryn sett schablonmässigt utan mycket nyanserat på jämlikhetsidén. Den har ingalunda

haft en negativ syn på alla jämlikhetskrav men i många avseenden ansett dessa krav vara mindre tungt vägande än andra. Så har t. ex. kraven på frihet och rätts-säkerhet ansetts ha en betydligt större tyngd. Krav på jämlikhet i politiskt avseende har konservatismen ursprungligen ansett vara obefogade och dessutom farliga att uppfylla, men med ändrade förhållanden har detta synsätt övergivits, vilket skett i samband med förändring av synen på dessa kravs karaktär. Från att ursprungligen delvis ha ansetts oförnuftiga och bottnande i sådana egenskaper som avundsjuka och maktbegär har dessa krav alltmer kommit att betraktas som ett hävdande av mänskliga rättigheter.

Konservatismens syn på det socialistiska kravet på jämlikhet i ekonomiskt avseende skall jag inte gå närmare in på. Jag vill bara poängtera, att konservatismen bedömer även denna del av jämlikhetsproblemen betydligt mera nyanserat än någon kan ana av Ryns debattinlägg. Detsamma är för övrigt förhållandet även i den aktuella könsrollsdebatten.

OM borgerligheten

Den "kapitalistiska" perioden kan icke räknas till de heroiska tidsåldrarna och den har ej alltid varit rättfärdig — precis som fackföreningsrörelsen i sina maktövertaganden icke heller kunnat undgå orättfärdighet — men den har varit sjudande produktiv, den har i stigande grad präglats av en humanitär livssyn och den har åvägbragt en kulturell lyftning utan motstycke. Endast den rena självuppgivelsen kan hindra borgerligheten att resa anspråk på ett erkännamt eftermäle.

Svensk Tidskrift 1936